e-NYELVMAGAZIN.HU

A mémek ideológiája, avagy a fele sem tréfa

Dragon Zoltán - 2016. 05. 31.

Vicces mém

Éppen ezért érdemes áttekinteni, hogy működnek (a vicchez képest és a viccen túl – a viccet félretéve), valamint hogyan képesek beágyazódni kultúránkba oly mértékben, hogy látszólag játszi könnyedséggel hangolják át a közösségi média felhasználójának agyát. Világos, hogy a mém képi tartalomként (akár statikus, akár –gif animáció formájában – mozgóképi megjelenését tekintve) egyfajta *linguafranca* szerepet tölt be a globális közösségi média színtéren, hiszen úgy tűnik, mindenki érti, és ami egy nyelvhasználat szempontjából csöppet sem közömbös: mindenki „beszéli" is, hiszen igazán nem szükséges grafikusi előképzettség egy-egy jól eltalált tartalom előállításához. Mióta az algoritmusok még azokat a problémákat is megoldják életünkben, amikről tudomásunk sem volt, egy mém elkészítése sem bonyolultabb egy státusz üzenet megfogalmazásánál. Pláne úgy, hogy a mém „eteti magát", vagyis a fogyasztó szinte észre sem veszi, és már terjesztő, majd ugyan ilyen könnyen készítővé is válhat.

Művészet és mémgyár

A mém alapvetően a populáris kultúra rétegébe sorolható jelenség, hiszen jellemzően a közösségi média felülete és technológiai, részvételi kultúrás jellege hívta életre, de fontos megjegyezni, hogy bár kifejezetten egyszerű és semmiféle művészi technikát nem igénylő megformálási lehetőséget nyújt, vannak kifejezetten a magas kultúrából érkező, vagy arra kifejezetten értőn reflektáló mellékhajtásai is. Ide sorolhatóak a bayeaux-i kárpit karaktereit és háttereit felhasználó generátorból érkező mémek, vagy valamilyen szinten a kifejezetten klasszikus művészettörténeti alkotásokat felhasználó *classicalfuck* képek is, amelyek befogadása és megértése igényli a történelmi-művészeti kontextus bizonyos mértékű ismeretét az ellenpontozásból eredő feszültség humorrá katalizálásához. Kifejezetten társadalompolitikai reflexióként jelentkezik a Szocialista mémgyár is, ami a mémek generációkon túlmutató működési mechanizmusára mutat rá.

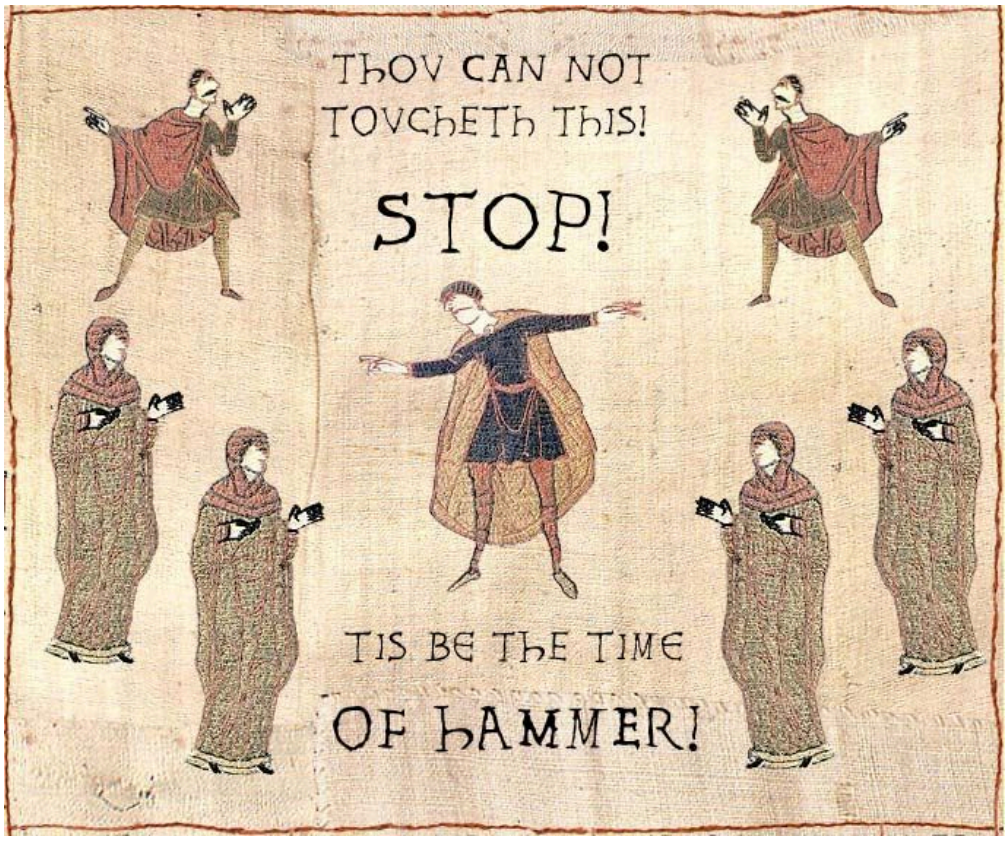

Mi a mém?

A mém olyan alapvetően vírusszerűen terjedő tartalmat jelent, ami valamiképpen előzetes kulturális jelenségből jön létre (jellemzően televíziós sorozat vagy markáns képi megnyilvánulás képezi az alapját), ám valamilyen értelmezési lehetőség, vagy konkrétan újraértelmezés miatt más, adott esetben aktuális jelenségre reflektál. Ez azzal jár, hogy bár kommentálja az éppen aktuális kérdést, ám magával hozza bizonyos fokig (többnyire persze ironikusan) az eredeti kontextust, amely így egyfajta magyarázó narratívává is válik. Jól látható, mivel többnyire a mindennapok történéseire reflektálunk vele, a mémeknek könnyedén lehet aktuálpolitikai színezete is, akár könnyedebb stílusban (mint a *Szomszédok* vagy a *Csengetett, Mylord?* mémek), akár egyenesen konkrét politikumot tartalmazva (Habony Árpád Washingtonban). Többnyire azok a mémek válnak sikeressé, amelyek eléggé beágyazottak egy társadalom, vagy akár a szélesebb köztudat kulturális emlékezetébe, hiszen minél többen értik az eredeti és az aktuális kontextusok összjátékát, annál

virálisabbá válik a tartalom terjedése. Az eredeti, Richard Dawkinstól származó definíció is erre utal: a közösség tagjainak fel kell ismernie a vonatkozási pontokat ahhoz, hogy a mém el tudjon indulni, és a lehető leginkább optimális módon tudjon szóródni.

Mémremém

A mai világban, ahol mémremém a válasz, meglehetősen nehéz megjósolni, mi egy mém sikerének a receptje. Jól jön az alkotó számára például, ha egyrészt valami markáns történésre reflektálhat, vagyis olyan eseményre, mozzanatra, ami erős média jelenléttel bír, hiszen ezzel a tematika magával tudja húzni a tartalmat. Emellett fontos, hogy a másik, kiindulásként használt kulturális jelenség is vagy jól ismert, vagy jól felismerhető, azonosítható legyen, és a kettő összhatása valamiféle poént generáljon. Olyan ez, mint Szergej M. Eizenstein, szovjet-orosz filmrendező képlete az intellektuális montázsra: 1+1=3, ami nem egy matematikai képlet félreértése, hanem azt jelenti, hogy ha két képet egymáshoz illesztek, azoknak egy harmadik képet kell létrehoznia a néző fejében. Pontosan így működnek a sikeres mémek is: a két „kép”, az eredeti és az aktuális kontextus

önmagában és egymás mellett sem elégségesek, valahogy úgy kell megtalálni a kettejük közötti dialógus lehetőségét, hogy az egyrészt egy kritikai jelentést hozzon létre a felhasználó fejében. Másrészt fontos egy elég rugalmas kontextust létrehozása is a mém másik fontos aspektusához: nem pusztán terjeszthető, megosztható, találó legyen, hanem variálható, többféleképpen is átalakítható, újabb és újabb kontextusok és értelmezések megteremtésére alkalmasnak is képes legyen. Az ilyen tulajdonságokkal bíró mémek nemhogy eltűnni nem tudnak a hírfolyamokról, a közösségi oldalak falairól, de egyre inkább ellepik azokat, újabb és újabb jelentésrétegeket bevonva és teremtve is egyben. Valamelyest olyan szerepet töltenek be — egyébként Dawkins megfogalmazásával összhangban –, mint a népmesék,a népdalok vagy a rigmusok, amelyek kulturális falatkák formájában táplálják egy nép örökségét, generációról generációra biztosítva a továbbélést.

Átveszik a vicc helyét

Érdekes megfigyelni, hogy az online közösségi felületek térnyerésével a mémek mintha átvették volna a viccek helyét kultúránkban: ahelyett, hogy a klasszikus viccmesélési technikák mentén fogalmazódnának meg hétköznapi reflexióink, sokkal inkább (és sokkal könnyebben) fordulunk az Impact betűtípushoz és valamelyik mémgenerátorhoz, melyek már eleve egyfajta kontextust, értelmezési segédletet nyújtanak nem csak a befogadónak, de saját magunknak is. Ettől persze még tökéletesen azonosíthatóak maradnak azok az elvek, amelyeket Freud sorolt fel és elemzett részletesen, amikor a vicc működési mechanizmusait tárta fel.

Ezen elvek közül az első a *sűrítés*, amit Freud még az álommunka egyik alaptrópusaként tárgyalt korábban: arról a technikáról van szó, amelynek során két, egymáshoz nem kapcsolódó dolog vagy képzet kapcsolódik össze

(hasonlatosan egyébként az eisensteini montázsképlethez). Könnyen azonosíthatjuk ebben a mém legalapvetőbb formai és tartalmi eszköztárát, hiszen két eltérő eredetű tartalom kapcsolódik össze, hogy valamilyen jelenséget kommentáljon. A vicc másik elve *ugyanazon anyag többszöri felhasználása*: mintha Freud szeme előtt a mém tökéletes leírása és technikai megvalósítása lebegett volna már akkor is, ugyanis a mém enélkül nem is lenne mém. Lényegi szempont, hogy csak és kizárólag úgy válhat egy képi reprezentáció mémmé, csak úgy tud alkalmazkodni az újabb és újabb kontextusokhoz, ha ugyanazon tartalmat használja fel a megváltozott értelmezéshez. Ez továbbá a virális terjedésnek is az egyik fundamentális aspektusa, hiszen az alkalmazkodás, az adaptáció, a mutáció az evolúciós mintázat kulturális megfelelőjeként definiálja a jelenséget. Freud szerint a vicc működésének harmadik alapelve az értelmezést alapozza meg, hiszen a *kettős értelem*, vagy kettős értelmezés nélkül a nyelvi játékon nyugvó humor képtelen működni (és Freud kiindulópontja és tárgya természetesen nyelvi alapokon nyugszik). Mindennek ellenére kettős értelmet nem feltétlenül csak ezen a szinten tudunk működtetni, sőt: a kép és az írás ellenpontozása talán gyorsabb és hathatósabb kommunikációs fogás, mint az esetleges jelhasználatra apelláló tisztán nyelvi közeg. A mém szempontjából ez korántsem elhanyagolandó tény, hiszen a hatékonyság a terjedés motorja is egyben, nem pusztán befogadást és értelmezést elősegítő tényező.

Kulturális beágyazódás

A három alapelv kiválóan illusztrálja, miként is válhat a mém a kortárs online kultúra vicchelyettesítő kifejezőeszközévé, és innen már csak egy lépés belátni azt, hogy ez a formula ugyanúgy képes kulturális-társadalmi beágyazódásra, mint ahogy azt a klasszikus vicc tradíciójában is látjuk. A viccek

variációi is hasonlatosak a népmesei formulák változatosságához, ám fontos kiemelni mindezek hétköznapi értelemben vett mitologikus mivoltát is. Roland Barthes, francia gondolkodó szerint ma a mítosz egyfajta beszédmód, olyasféle ideografikus (fogalom- vagy gondolatírás alapú) rendszer, amelyben kezdetben ugyan a megjelenő alakzatokat a mögöttes fogalmak motiválták, mára azonban teljességgel esetlegessé vált az ábrázolás háttere. Ezzel azonban olyan kifejezőeszközzé is vált, amelynek alkalmazása, illetve használata megerősíti az adott kultúra domináns értékeit, mégpedig úgy támogatva a fennálló társadalmi, ideológiai rendet, a status quo-t, hogy a történelmet mintegy természetté alakítja, vagyis az aktuális helyzetet a dolgok természetes rendjeként tünteti fel. Erre mondható ki, hogy a mítosz napjainkban vegytiszta ideológiai formáció.

Barthes számos példát elemez a korabeli (1950-60-as évek) francia kontextusnak megfelelően, amiből az szűrhető le, hogy elsősorban tárgyak, illetve vizuális reprezentációk sorolhatóak a korszak mitikus megnyilvánulásai közé. Könnyen belátható, hogy bizonyos tekintetben napjaink online kommunikációs közegében a gif-animációk és a mémek ugyanilyen elv alapján fejlődnek és terjednek: eredetileg egy konkrét kontextushoz és jelentésréteghez kapcsolódóan, motiváltan jelennek meg, hogy aztán ettől különböző mértékben elrugaszkodva egészen más, esetleges hátterű kötődéseket hozzanak létre, amelyek már az adott ideológiai berendezkedésnek megfelelően alakulnak ki. A mém ebben az értelemben tehát mitikus és ezáltal ideologikus is: nem az esetlegesen aktuálpolitikai tartalma alapján, hanem a működése, kulturális beágyazottsága és az újszerű kommunikációs elv és mintázat okán.

Míg a viccek elsősorban alapvetően az adott társadalmi berendezkedés, uralkodó ideológia visszásságaira mutattak rá, másodsorban persze meg is erősítették ezen világkép sarokköveit. A mémek pontosan ezt a szerepet veszik át és ültetik át vizuális alapokra: éppen úgy ideologikusak, mint amilyenek a viccek, de az őket létrehozó és működtető közegben jóval látványosabb és robbanásszerűen gyors elterjedést tudnak produkálni, ezért hatékonyabbak, hatásuk pedig akár számszerűen is mérhető. Hogy kulturális értelemben a mémek valóban hosszú távon át tudják-e venni a hétköznapi mitológia terhét, és milyen mértékben képesek megragadni kulturális kifejezőeszközként, az a jövő kérdése persze.

Irodalom

Barthes, Roland: *Mythologies* (ford. Annette Lavers). New York, The Noonday Press, 1991. Dawkins, Richard. *Az önző gén*. Budapest, Kossuth, 2011.
Freud, Sigmund: *Esszék*. Budapest,Gondolat, 1982.
Novák Zoltán: *A filmteoretikus Eizenstein*. Budapest, Magyar Filmintézet, 1998.

*(Illusztrációk: **1**, **2**, **3**)*

One Reply to "A mémek ideológiája, avagy a fele sem tréfa"

Bogoli, **9 év ago**

Mémremém a válasz?

Your Email address will not be published.

Comment

Name*

Email*

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Hozzászólás küldése

This site uses Akismet to reduce spam. **Learn how your comment data is processed.**

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.